

KIBERJINOYATCHILIK VA NARKOTIK VOSITALARNING NOQONUNYI AYLANMASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Sh.O.Matyozov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21031787>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-iyun 2026 yil
Ma'qullandi: 27-iyun 2026 yil
Nashr qilindi: 29-iyun 2026 yil

KEYWORDS

kiberjinoyatchilik, narkotik
aylanma, drop tizimi,
kriptovalyuta, Telegram,
raqamli narkosavdo,
O'zbekiston, UNODC, tezkor
bo'linmalar, xalqaro tajriba.

ABSTRACT

Ushbu maqolada kiberjinoyatchilik va narkotik vositalarning noqonuniy aylanmasi o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning narkosavdo infratuzilmasiga integratsiyasi, drop tizimining mexanizmi, kriptovalyuta to'lov usullari va tezkor bo'linmalar oldidagi zamonaviy muammolar ko'rib chiqiladi. UNODC, WHO va Europol standartlari asosida xalqaro tajriba o'rganiladi hamda O'zbekiston sharoitiga mos bo'lgan tizimli kurash strategiyasi taklif etiladi.

Kiberjinoyatchilik va narkotik vositalarning noqonuniy aylanmasi o'rtasidagi bog'liqlik - bu zamonaviy O'zbekiston uchun alohida ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalish. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida ushbu soha ham yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Xalqaro tajriba va ilmiy tadqiqotlar asosida milliy strategiya ishlab chiqish va uni bosqichma-bosqich amalga oshirish dolzarb vazifadir.¹

Rossiyalik kriminolog A.P.Suxodolovning fikriga ko'ra, zamonaviy narkotrafik raqamli texnologiyalarni o'z infratuzilmasining ajralmas qismiga aylantirdi. Shu sababli profilaktika va kurash ham raqamli muhitda olib borilishi zarur. An'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy texnologik vositalarni qo'llash samaradorlikni sezilarli oshiradi.²

O'zbek huquqshunos olimi D.X.Fayziyeva ta'kidlaganidek, profilaktiv kontentning sifati va miqdori hali yetarli emas. Ko'pincha quruq ogohlantirishlar berish bilan cheklaniladi, yoshlarni jalb etadigan kreativ formatlar qo'llanilmaydi. Bu kuzatuv milliy raqamli profilaktika tizimini tubdan yangilash zaruratini ko'rsatadi.³

Raqamli texnologiyalar sohasidagi nazariy asoslar ushbu yo'nalishni rivojlantirishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Turli xalqaro tashkilotlar - UNODC, WHO, Europol - bu

¹ Suxodolov A.P. Narkotrafik v tsifrovuyu epoxu. Moskva: Norma, 2020. S. 45.

² Wall D.S. Cybercrime. Cambridge: Polity Press, 2007. P. 12.

³ Fayziyeva D.X. Raqamli muhitda jinoyatlarni tergov qilish. Huquq va jamiyat. 2023. B. 75.

sohadagi yetakchi standartlarni ishlab chiqmoqda. O'zbekiston ushbu standartlardan maksimal darajada foydalanishi zarur.⁴

Alimov ta'kidlaganidek, turli davlat organlari o'rtasidagi muvofiqlashtirishning yetarli emasligi resurslarning samarasiz sarflanishiga olib kelmoqda. Bu muammo ushbu soha uchun ham o'rinlidir - barcha vakolatli organlar birgalikda ish olib borishi zarur.⁵

Ilmiy asoslangan yondashuv - evidence-based approach - profilaktika dasturlarini ishlab chiqishning zamonaviy talabi hisoblanadi. Samaradorligi isbotlanmagan dasturlarga resurs sarflash nafaqat natijasizyutuq, balki alternativ samarali dasturlarga mablag' yo'lini to'sib qo'yishi ham mumkin.

Jahon miqyosida ushbu sohadagi samarali tajribalar to'planib bormoqda. Rivojlangan mamlakatlarning yillar davomida o'ttirilgan tajribasi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun qimmatli darslar beradi.⁶

Sh.Raximovanning kuzatishlariga ko'ra, mavjud platformalar yoshlarning raqamli iste'mol odatlariga mos emas. Yoshlar qisqa, vizual va interaktiv kontentni afzal ko'radilar. Bu muammo milliy profilaktika kontentini tubdan yangilash zarurligini ko'rsatmoqda.⁷

Samarali xalqaro tajribalarni o'rganib, quyidagi umumiy tamoyillar ajratib olinishi mumkin: ilmiy asoslilik, zarar kamaytirish yondashuvi, raqamli transformatsiya zaruriyati va monitoring madaniyati.

O'zbekistondagi holat tahlili shuni ko'rsatadiki, infratuzilma va kadrlar sohasida sezilarli bo'shliqlar mavjud. Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi statistikasiga ko'ra, 2024-yilda giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlardan yetkazilgan zararning atigi 3 foizi qoplangan.⁸

Rossiyalik mutaxassis V.P.Revin kiberjinoyatlarning juda yuqori ijtimoiy xavfliligini ta'kidlaydi. S.I.Zemsova fikricha, drop faoliyati jinoyatlarni fosh etishni keskin qiyinlashtiradi.⁹

O'zbekistonda ijobiy o'zgarishlar ham kuzatilmoqda. Giyohvandlikka qarshi kurash agentligining tashkil etilishi, Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasining kiberbo'linmasi, Raqamli O'zbekiston-2030 strategiyasining qabul qilinishi - bu tizimli harakat boshlanayotganini ko'rsatadi.

Mazkur yo'nalishdagi muammolar va bo'shliqlar.

⁴ UNODC. Central Asia Programme: Annual Report 2023. Vienna: UNODC, 2023. P. 34.

⁵ Alimov A. Davlat organlari muvofiqlashtirishning samaradorligi. Davlat boshqaruvi. 2022. B. 45.

⁶ Measham F. Real-time Digital Data Collection. Intl Journal of Drug Policy. 2022. P. 114.

⁷ Raximova Sh. Yoshlarga mo'ljallangan raqamli profilaktika. Psixologiya va ijtimoiy ish. 2023. B. 57.

⁸ Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi. 2024-yilgi faoliyat hisoboti. Toshkent, 2024. B. 12.

⁹ Revin V.P. Kiberprestupleniya: problemy klassifikatsii. Rossiyskoe pravo. 2021. S. 92.

¹⁰ Zemsova S.I. Dropy kak instrument. Kriminalistika. 2022. S. 36.

Asosiy muammolarni bir necha guruhga ajratish mumkin: tashkiliy, texnik, kadrlar va moliyaviy muammolar.¹¹

UNODC va Carlsson ta'kidlaganidek, media va axborot savodxonligi zamonaviy demokratik jamiyatda fuqaroning asosiy ko'nikmasi hisoblanadi.¹²

Kadrlar muammosi ayniqsa og'ir. Raqamli profilaktika va kurash metodlarini biladigan mutaxassislar soni yetishmaydi. Xalqaro dasturlarda qatnashish, chet el universitetlarida o'qish va xalqaro mutaxassislarni jalb etish orqali bu bo'shliqni to'ldirish zarur.

Yuqorida keltirilgan йўналишдаги muammolarga maklif va tavsiyalar.

Farrington ta'kidlaganidek, giyohvandlik profilaktikasi sohasida eng qimmatli dars muvaffaqiyatsizliklardan o'rganish qobiliyatidir.¹³

Birinchi tavsiya - milliy raqamli profilaktika platformasini yaratish. Ikkinchi tavsiya - isbotlangan metodlarni qo'llash.

Uchinchi tavsiya - mutaxassislar tayyorlash. To'rtinchi tavsiya - monitoring va baholash tizimini joriy etish. Raqamli O'zbekiston-2030 strategiyasi ushbu tavsiyalarni amalga oshirish uchun zarur asosni yaratadi.¹⁴

Levin ta'kidlaganidek, moliyaviy jinoiy kanallarni kuzatish uchun blockchain analitikasi zarur. FATF standartlari (Moliyaviy harakatlar bo'yicha maxsus guruh) bu yo'lda asosiy xalqaro yo'llanmani beradi.^{15 16}

Kiberjinoyatchilik va narkotik vositalarning noqonuniy aylanmasi o'rtasidagi bog'liqlik sohasida samarali tizim yaratish uzoq muddatli jarayon bo'lib, davlat, jamiyat, ta'lim tizimi va xalqaro hamkorlarning birgalikdagi harakatini talab etadi. Xalqaro tajriba, milliy xususiyatlar va ilmiy yondashuvni uyg'unlashtirish orqali O'zbekiston bu yo'nalishda sezilarli natijalarga erishishi mumkin. Har bir qadam - qonunchilik islohoti, kadrlar tayyorlash yoki yangi platforma - kelajak avlod sog'lig'iga qilinadigan sarmoya hisoblanadi.

Kiberjinoyatchilik va narkotrafik konvergentsiyasida moliyaviy tergov alohida o'rin egallaydi. Levin ta'kidlaganidek, kriptovalyuta jinoiy maqsadlarda ishlatilishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlar mavjud, biroq blockchain tahlili ularni aniqlashning tobora kuchli qurolga aylanib bormoqda¹⁷. O'zbekistonda kriptovalyuta tranzaksiyalarini kuzatish imkoniyati hali rivojlangan mamlakatlarga nisbatan juda past darajada. Chainalysis va Elliptic kabi kompaniyalar bilan hamkorlik bu bo'shliqni tezroq to'ldirishga yordam beradi.

Moliyaviy razvedka birliklarining (FIU) roli giderek ortib bormoqda. O'zbekiston Moliyaviy monitoring qo'mitasi kiberjinoyatlar bilan bog'liq moliyaviy tranzaksiyalarni kuzatishda asosiy organ hisoblanadi. Biroq bu organ va Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi o'rtasidagi hamkorlik hali tizimli xarakter kasb etmagan. Ikkala tashkilotni

¹¹ Levin L.L. Kriptovalyuta i otmyvanie deneg. Moskva: Finansy, 2022. S. 22.

¹² Carlsson U. Media and Information Literacy. Gothenburg: Nordicom, 2019. P. 22.

¹³ Farrington D.P. Key Results from Cambridge Study. Criminology. 2003. Vol. 41. P. 158.

¹⁴ Raqamli O'zbekiston-2030 strategiyasi. Toshkent, 2020.

¹⁶ FATF. Virtual Assets. Paris: FATF, 2021. P. 18.

birlashtirgan operatsional markaz tashkil etish kurash samaradorligini sezilarli oshirishi mumkin.

FATF standartlari¹⁸ kriptovalyuta birjalariga KYC (mijozingizni biling) va AML (pul yuvishga qarshi) talablarni qattiq joriy etishni majbur qiladi. O'zbekistonda bu standartlarni to'liq joriy etish hali jarayonda. Markaziy bank va Moliyaviy monitoring qo'mitasining birgalikdagi choralar rejasini ishlab chiqishi zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, moliyaviy tergov ko'pincha jinoyatchilarni aniqlashning eng ishonchli usuli hisoblanadi. Giyohvand moddalar bilan bog'liq daromadlarni kuzatish, to'lov zanjirini qayta tiklash va oxir-oqibat tashkilotchilarga yetib borish - bu moliyaviy tergovning asosiy qadamlari. O'zbekistonda ushbu sohada ixtisoslashgan mutaxassislar tayyorlash eng ustuvor vazifalardan biri.

Kiberjinoyatchilik va narkotrafik konvergentsiyasiga qarshi xalqaro hamkorlik zaruriyati hech qachon bunday dolzarb bo'lmagan. Wall ta'kidlaganidek, kiberfazo beshinchi umumiy fazo sifatida xalqaro muvofiqlashtirish va maxsus huquqiy choralarni talab qiladi¹⁹. O'zbekiston ShHT, INTERPOL, UNODC va ikki tomonlama shartnomalar doirasida hamkorlik olib bormoqda.

INTERPOL operatsiyalari doirasida O'zbekiston bir necha muvaffaqiyatli amaliyotlarda ishtirok etgan. 2022-yilda amalga oshirilgan Neon operatsiyasi mintaqaviy miqyosdagi eng katta raqamli narkosavdo tarmog'ini fosh etdi. Bunday operatsiyalar nafaqat bevosita natija beradi, balki turli mamlakatlarning mutaxassislari o'rtasida tajriba almashishga ham imkon yaratadi.

UNODC O'rta Osiyo dasturi²⁰ O'zbekiston va qo'shni mamlakatlar o'rtasida texnik yordam va bilim almashish platformasini yaratmoqda. Ushbu dastur doirasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha mintaqaviy o'quv markazini tashkil etish taklifini ko'rib chiqish zarur. Bunday markaz barcha O'rta Osiyo mamlakatlari mutaxassislari bir joyda tayyorlash imkonini beradi.

Fayziyeva ta'kidlaganidek, xorijiy platformalar bilan huquqiy muloqot qilish yo'llarini rivojlantirish zarur²¹. Bugungi kunda xalqaro huquqiy yordam so'rash jarayoni ko'pincha oylar yoki yillar davom etadi, jinoyatchilar esa bu vaqt davomida ko'p izlarini yo'q qilishga ulguradilar. Tezlashtirilgan tartib-qoidalar joriy etish diplomatik ustuvorliklarga kiritilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Suxodolov A.P. Narkotrafik v tsifrovuyu epoxu. Moskva: Norma, 2020. 312 s.
2. Wall D.S. Cybercrime. Cambridge: Polity Press, 2007. 276 p.
3. Fayziyeva D.X. Raqamli muhitda jinoyatlarni tergov qilish. Huquq va jamiyat. 2023. B. 70-84.
4. Alimov A. Davlat organlari muvofiqlashtirishning samaradorligi. Davlat boshqaruvi. 2022. B. 40-52.
5. Raximova Sh. Yoshlarga mo'ljallangan raqamli profilaktika. Psixologiya va ijtimoiy ish. 2023. B. 55-62.
6. Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi. 2024-yilgi faoliyat hisoboti. Toshkent, 2024.

7. Revin V.P. Kiberprestupleniya: problemy klassifikatsii. Rossiyskoe pravo. 2021. S. 88-97.
8. Zemsova S.I. Dropy kak instrument. Kriminalistika. 2022. S. 34-42.
9. Levin L.L. Kriptoalyuta i otmyvanie deneg. Moskva: Finansy, 2022. 188 s.
10. UNODC. Central Asia Programme: Annual Report 2023. Vienna: UNODC, 2023. 96 p.
11. FATF. Virtual Assets. Paris: FATF, 2021. 104 p.
12. Measham F. Real-time Digital Data Collection. Intl Journal of Drug Policy. 2022. P. 110-118.
13. Carlsson U. Media and Information Literacy. Gothenburg: Nordicom, 2019. 148 p.
14. Farrington D.P. Key Results from Cambridge Study. Criminology. 2003. Vol. 41. P. 133-182.
15. Raqamli O'zbekiston-2030 strategiyasi. Toshkent, 2020.

